

УДК 81'276.3+811.111

О. О. Шевчук,
викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**КОНФРОНТАТИВНА СТРАТЕГІЯ В МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ
СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ**

Стаття присвячена особливостям конфронтативної стратегії у мовленні персонажів англomовної прози. Розглядаються тактики, які використовуються для реалізації конфронтативної стратегії, а саме тактики примусу, образи, дискредитації та приниження, погрози, ігнорування, звинувачення, відмови та докору. У результаті дослідження було виявлено тактики, що характерні персонажам-чоловікам (відмови, погрози та образи.) та персонажам-жінкам (ігнорування, звинувачення та докору).

Наше дослідження присвячене особливостям реалізації конфронтативної стратегії у мовленні персонажів сучасної англійської прози.

Метою дослідження є виявлення тактик та мовних засобів, які є найбільш характерними для реалізації конфронтативних стратегій у спілкуванні персонажів протилежних статей.

Актуальність роботи зумовлена тим фактором, що стратегії спілкування та конфронтативні стратегії зокрема, відіграють важливу роль у процесі комунікації та є частиною повсякденного життя.

Комунікативна стратегія у сучасному мовознавстві розглядається як загальний план мовленнєвої поведінки і виражається у виборі системи заздалегідь спланованих ходів. Вона відіграє особливу роль у мовленнєвому конфлікті, оскільки дозволяє комунікантам досягти своєї мети [1: 11] та є результатом організації мовленнєвої поведінки, основним завданням, генеральною інтенцією [2: 58]. У широкому сенсі комунікативна стратегія розуміється як загальний намір, задача у глобальному масштабі, поставлена практичною ціллю комуніканта [3: 22]. Стратегія змушує комуніканта формувати мовлення, обумовлює підбір і використання мовних засобів [4; 5]. Російська дослідниця О. С. Іссерс під комунікативною стратегією розуміє когнітивний план спілкування, який включає оптимальне рішення комунікативних завдань в умовах недостатньої інформації про дії партнера залежно від ситуації спілкування, врахування особистостей комунікантів та можливостей реалізації запланованого [2: 100], і допомагає знайти шлях до найбільш оптимального досягнення певних цілей.

Слідом за А. Е. Левицьким ми поділяємо стратегії на кооперативну та конфронтативну з їх подальшим діленням на тактики [6]. Мовленнєва стратегія може бути представлена як сукупність, ієрархічно упорядкованих мовленнєвих тактик. Існує декілька точок зору, щодо визначення терміну комунікативна тактика. Так наприклад, Н. І. Формановська визначає комунікативну тактику як вибір мовленнєвого акту на певному етапі спілкування [7]. А. П. Сковородникова пише, що тактика направлена на забезпечення реалізації певної комунікативної стратегії [8: 7]. О. С. Іссерс формулює майже ту ж саму думку, але більш лаконічно. Вона вважає, що комунікативна тактика являється однією або декількома діями, які допомагають у реалізації стратегії [2]. Таким чином, комунікативна тактика ілюструє мовленнєві прийоми, які визначають лінію поведінки комуніканта на певному етапі спілкування, які спрямовані на одержання бажаного ефекту, та виконують функцію способів здійснення стратегії мовлення.

Саме тактика являється практичним інструментом мовця у реалізації його комунікативного наміру. Іншими словами, мовленнєва тактика – це одна із декількох мовленнєвих дій, які допомагають реалізації стратегій і забезпечують оперативне реагування на ситуацію.

В. С. Третьякова пропонує типологію конфронтативних стратегій, але оскільки ми дотримуємось точки зору, що існує лише одна конфронтативна стратегія ми використовуємо її типологію для позначення тактик. До них відносяться: тактика примусу, образи, дискредитації та приниження, погрози, ігнорування, звинувачення, відмови та докору [9].

Особливо цікавим нам видається дослідження реалізації конфронтативної стратегії у мовленні персонажів протилежних статей, оскільки в цій ситуації гендер персонажа виступає як характеристика, що нівелиє інші відмінності [10: 37].

Аналіз англomовної прози показує, що тактика образи спрямована на приниження гідності адресата, негативну оцінку його особистості, за рахунок чого підвищується статус мовця. Застосування цієї тактики є складовою конфронтативної стратегії і призводить до порушення максими такту [11] і є більш характерним для персонажів-чоловіків.

У ситуації спілкування подружньої пари персонаж-чоловік реалізує тактику образи наступним чином:

He paid no attention. "You're beautiful, but icy... I'm a warm person."

"I am not icy. I'm emotional. I could be just as hot blooded as you."

"You'd have to prove to me that under the frozen crust there's not another two miles of ice."

"Damn you! Why do I always have to prove myself? I'm sick and tired of people calling me cold and icy and withdrawn. I'm not that way, goddamn it!"

His eyes leapt. "Cool it, Katharine. You sound like an Italian."

"And I'll be one too." [12:84].

У вищенаведеному прикладі персонаж-чоловік критикує персонажа-жінку (*You're beautiful, but icy*), в той же час хвалить себе (*I'm a warm person.*). Таким чином, самопохвала та протиставлення, що будується на використанні антонімів *icy-warm* підсилює дієвість тактики образи. Персонаж-жінка реагує миттєво, вона виправдовується (*"I am not icy. I'm emotional. I could be just as hot blooded as you."*), що свідчить про те, що тактика, обрана персонажем-чоловіком, досягла мети. Вживання коротких речень демонструє нервовість жінки. Використання персонажем-жінкою вульгаризму (*Damn you!*) підкреслює емоційну напругу, високий ступінь образи та невдоволення, який вона відчуває і свідчить про те, що персонаж-жінка теж залишає зону кооперативного спілкування, вдаючись до конфронтації. Персонаж-чоловік продовжує розвивати тактику образи, використовуючи форму дієслова в умовному стані (*"You'd have to prove to me that under the frozen crust there's not another two miles of ice,"*), яка комбінується з модальним еквівалентом (*have to*), що має на меті підкреслити негативні якості жінки. Відповідь жінки, що має рамочну конструкцію, тобто починається та закінчується одним і тим самим вульгаризмом-вигуком передає її емоційне невдоволення поведінкою чоловіка (*Damn you!... goddamn it!*). Жінка вдається до риторичного запитання (*Why do I always have to prove myself?*), яке має привернути увагу співрозмовника до болючої проблеми необхідності доводити оточуючим, що вона гідна поваги, та узагальнення, у якому вона визнає, що думка чоловіка про неї є досить поширеною серед людей, що її оточують (*I'm sick and tired of people calling me cold and icy and withdrawn*).

Аналіз сучасної англійської прози показує, що тактика звинувачення є притаманною висловлюванням персонажів-жінок. Ця тактика є направленою на зниження статусу адресата, підірив його авторитету, що порушує максимум такту та великодушності.

У наступному прикладі персонаж-жінка вдається до звинувачення персонажа-чоловіка у подружній зраді:

"Did you sleep with Dolly yesterday?"

He reacted coolly enough, as if he had been prepared for the question earlier.

"I beg your pardon?"

"I said did you sleep with Dolly yesterday?"

"No. I did not"

"I see."

"What do you see?" he asked coldly. "You see nothing. I was with Dolly yesterday, as you know, at the assembly meeting and luncheon. I then drove her home and she asked me in. She wanted me to examine a piece of furniture, an antique highboy she proposes to install in the Smithers House when the restoration is complete. I then," he related rigidly, "returned home and found you were . . . resting. I did not disturb you."

Katharine shook her head listlessly. "I know you do — it doesn't matter what you say. Maybe not with her. . . . They say since Harrison Percy died, Dolly has

had at least a dozen lovers. She wouldn't need you, if that's so. ... But I know — since my illness — you've zone with other women [12:13].

Як бачимо з вищенаведеного прикладу, персонаж-чоловік не має наміру визнавати свою провину, спочатку перепитуючи і демонструючи тим самим своє здивування (*I beg your pardon?*), а потім заперечуючи її (*No, I did not*). Налаштованість персонажа-жінки продовжувати конфлікт виражається у двозначній репліці (*I see*), яка викликає негативну емоційну реакцію чоловіка (*What do you see? You see nothing*). У той же час персонаж-чоловік вимушений виправдовуватись, пояснюючи, чому він бачився з Доллі вчора. Дружина визнає свою поразку, проте не змінює своєї думки, щодо подружньої вірності чоловіка (*I know you do—it doesn't matter what you say. Maybe not with her*).

Тактика ігнорування доволі часто використовується у конфліктному спілкуванні персонажами-жінками. Вона має на меті ігнорування реплік партнера та демонстрацію зневажливого ставлення до нього, тоді, коли комунікант не може, або не хоче вдаватись до вербальних засобів протидії.

У наступному прикладі використання тактики ігнорування належить персонажу-жінці. Розмова відбувається між колишньою подружньою парою. Колишня дружина демонструє ігнорування свого колишнього чоловіка не тільки словами, а й діями (*Again she stared into the mirror as if he simply didn't exist.*). Персонаж-жінка поводить так, ніби персонаж-чоловік відсутній у кімнаті. Персонаж-чоловік намагається зробити спробу протистояти персонажу-жінці використовуючи вульгаризм та кваліфікатор (*"You sound so bloody righteous somehow"*), але його спроба зазнає краху. Закінчивши свої справи дружина збирається залишити квартиру (*"If you won't go I'm afraid I must."*), ігноруючи потребу партнера з'ясувати усі хвилюючі його питання:

He stood stiff and impotent with anger and humiliation. Again she stared into the mirror as if he simply didn't exist. Then suddenly she gathered up her bathing basket and handbag and stood up, her brown-green eyes absolutely stony. "If you won't go I'm afraid I must."

"You sound so bloody righteous somehow" — I don't think you quite understand. I told you what a responsibility these girls are. You dimply can't have them caught up in all sorts of cheap intrigues — "With icy

contempt she turned abruptly and left him. He stood and raged within himself with sour despair, unable to move or say a word.' [15: 32].

Тактика погрози має на меті керування діяльністю й поведінкою співрозмовника, що призводить до зміцнення статусу мовця, ігнорування інтересів слухача, порушення Принципу ввічливості [16]. З точки зору теорії ввічливості, дана тактика належить до таких, які обмежують волю адресата, визначаючи та обмежуючи його майбутні дії. Наявність тактики у висловлюваннях персонажів обох статей показує, що автор демонструє прагнення обох гендерних груп до зміцнення свого статусу та керування діяльністю співбесідника.

Наприклад, тактика погрози реалізується у розмові між персонажем-жінкою та її психоаналітиком: *"I offered you a drink. Why didn't you take it?"*

"I didn't need it," she murmured. "One does not drink with one's psychiatrist."

"Oh? Doesn't one?" He mocked her gently. "Let's put it this way, Katharine Darktower Moss ... I don't care if you have a little vino, but if you drink a vodka in front of me, I'll give you a kick right in the ass. Agreed?"

"Yes, Doctor" [12: 82].

Персонаж-чоловік, запропонувавши жінці чогось випити, отримує іронічну відповідь з її боку (*"One does not drink with one's psychiatrist."*). Дана відповідь провокує персонажа-чоловіка на аналогічну іронічну відповідь із залученням вигуків та риторичного питання (*"Oh? Doesn't one?"*). Крім того, застосовується тактика погрози, яка посилюється використанням вульгаризму (*I'll give you a kick right in the ass.*).

Використання тактики докору також має місце у спілкуванні. За головну мету даної тактики комунікант ставить приниження адресата, звернення до його сумніння та пояснення неправильності його вчинків. Засудження партнера веде до порушення максими схвалення.

У наступному прикладі розмова відбувається між чоловіком і дружиною:

'Not with him. I wish you could forget that bloody hospital. You spend more time there than you do with me.'

'I know, damn it. I've got to be there tomorrow evening.'

'Why should you have to go in on a Sunday? You're a registrar, not a first-year clinical student' [17: 33].

Персонаж-жінка використовує тактику докору (*You spend more time there than you do with me.*), як результат невдоволення поведінкою персонажа-чоловіка, який весь свій час проводить на роботі в лікарні. Дружина використовує непряме прохання підсилюючи його вульгаризмом (*I wish you could forget that bloody hospital.*). Персонаж-чоловік потрапляє до безвихідної ситуації, з одного боку він погоджується з думкою персонажа-жінки, а з іншого не в змозі нічого змінити. Створена ситуація дратує персонажа-чоловіка і він вдається до вживання вульгаризму.

Тактика відмови базується на ігноруванні інтересів слухача та пріоритеті інтересів мовця і є більш характерною для персонажів-чоловіків. Її застосування порушує принцип Ввічливості, відповідно до максими великодушності якого потрібно збільшувати свої витрати та зменшувати витрати партнера. Комунікант, який вдається до тактики прохання автоматично потрапляє у залежне становище, оскільки демонструє свою потребу у чомусь. Співрозмовник, що використовує тактику відмови підвищує свій статус і знижує статус партнера.

Наступний приклад демонструє вживання тактики відмови персонажем-чоловіком:

Crawford peered over Tulloch's shoulder. A nurse came into the room and said, 'Sister wants to know when you will be ready to go down to the theatre, Mr. Tulloch.'

'When I'm ready and not when she bloody well says so is the answer to that! God! Do they think I can be in two places at once? Do they think I have four pairs of hands? Do they? What do they think I am? Look at them! They burst in here...' [17: 11].

Розмова відбувається між лікарем та медсестрою, яка за наказом іншої медсестри хоче дізнатися коли він зможе підійти до операційної. Персонаж-чоловік залишається невдоволеним поведінкою медсестри і використовує тактику відмови підсилюючи її вульгаризмом (*bloody*), з метою показати свою рішучість. Лікар вдається до іронії, непрямого мовленнєвого акту (*Look at them!*), вигуків (*God!*) та риторичних питань (*Do they think I can be in two places at once? Do they think I have four pairs of hands? Do they? What do they think I am?*), які повторюються.

Проведений аналіз використання тактик конфронтативної стратегії персонажами англomовних творів у неформальному спілкуванні дає можливість зробити висновок, що реалізація конфронтативної стратегії має місце у поведінці представників обох статей, що суперечить стереотипу традиційного західного суспільства про роль жінки як покірної волі чоловіка та свідчить про невдоволення жінками своїм залежним становищем і певною мірою відображає процес гендерної нейтралізації, що має місце у англomовній спільноті і відображається сучасними англomовними письменниками у мовній характеристиці персонажа-жінки. Залучення конфронтативної стратегії одним із співрозмовників не обов'язково призводить до того, що інший комунікант також її використовує. Таким чином, ми бачимо дві моделі спілкування: обидва співрозмовники використовують конфронтативну стратегію; один із комунікантів використовує конфронтативну стратегію, а інший залишається в зоні кооперативного

спілкування. Обидві моделі спілкування залучаються і персонажами-чоловіками, і персонажами-жінками. Проаналізувавши використання різноманітних тактик для реалізації конфронтативної стратегії персонажами-чоловіками робимо наступні висновки, що персонажі-чоловіки надають перевагу тактикам відмови, погрози та образи. Крім того, персонажі-чоловіки намагаються залишати за собою останнє слово у конфліктному спілкуванні та домінувати в діаді чоловік-жінка, що знижує ефективність тактик, які застосовуються персонажами-жінками. Персонажі-жінки є доволі активними у реалізації конфронтативної стратегії, особливо надають перевагу використанню тактики ігнорування, звинувачення партнера та його докору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ключев Е. В. Речевая коммуникация. – М.: ПРИОР, 1998. – 224 с.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М.: УРСС, 2002. – 284 с.
3. Борисова И. Н. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге / И. Н. Борисова // Русская разговорная речь как явление городской культуры / под ред. Т. В. Матвеевой. – Екатеринбург: АРГО, 1996. – С. 21-48.
4. Труфанова И. В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56-65.
5. Гагарская Е. А. Коммуникативные стратегии и тактики в речевом жанре объявления о знакомстве [электронный ресурс] www.library.krasu.ru/ft/ft_articles/0113957.pdf
6. Левицкий А. Э. Концептуальные особенности персонажной речи в конфликтогенном межгендерном дискурсе (на материале современной американской художественной прозы) // Языки и транснациональные проблемы: Мат-лы I междунар. науч. конф. – М. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина. 2004. – Т. 2. – С. 73-80.
7. Формановская Н. И. Употребление русского речевого этикета. – М.: Русс. яз., 1984. – 192 с.
8. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий "риторический прием", "стилистическая фигура", "речевая тактика", "речевой жанр" в практике терминологической лексикографии / А. П. Сковородников // Риторика – Лингвистика. Вып. 5: сб. статей. – Смоленск: СГПУ, 2004. – С. 5-11.
9. Третьякова В. С. Речевой конфликт и гармонизация общения: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. / Третьякова В. С., Моск. гос. обл. ун-т. – М., 2003. – 36 с.
10. Борисенко Н. Д. Конфлікт та кооперація в міжгендерному спілкуванні персонажів британської драми // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – Вип. 9. – Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2006. – С. 35-40.
11. Grice H. P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics / Ed. by P. Cole, J. Morgan. – N.Y.: Academic Press. – 1975. – Vol. № 3. – P. 41-58.
12. Leason B. Illusions. – Sheridan Book Company, 1994. – 472 p.
13. Murdoch I. An Unofficial Rose. – L.: Triad / Panther Books, 1977. – 334 p.
14. Du Maurier D. Rebecca. L.: Pan Books, 1986. – 389 p.
15. Bates H. How Vainly Men Themselves Amaze. – М.: Айрис пресс, 2001. – 35 p.
16. Leech G. Principles of Pragmatics. – L., N.Y.: Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.
17. Wilson A. N. The Healing Art. – Harmondsworth: Penguin Books, 1980. – 270 p.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Шевчук О. А. Конфронтативная стратегия в речи персонажей современной англоязычной прозе: гендерный анализ.

Статья посвящена особенностям конфронтативной стратегии в речи персонажей англоязычной прозы. Рассматриваются тактики, которые используются для реализации конфронтативной стратегии, а именно тактики принуждения, оскорбления, дискредитации и унижения, угрозы, игнорирования, обвинения, отказа и упрёка. В результате исследования были выявлены тактики, свойственные персонажам-мужчинам (отказа, угрозы и оскорбления) и персонажам-женщинам (игнорирования, обвинения и упрёка).

Shevchuk O. O. Confrontative Strategy in Modern English Prose Personages' Speech: Gender Analysis.

The article is dedicated to the peculiarities of confrontation strategy in Modern English prose personages' speech. Tactics of compulsion, offense, discreditation and humiliation, threat, ignoring, accusation, refusal and reproach which are used to realize confrontative strategies are revealed. As a result of the investigation tactics typical of men characters (offense, refusal, threat) and women characters (accusation, reproach, ignoring) are singled out.